

G. Zhurbeliuk

LEGAL ARGUMENTATION IN UKRAINIAN JUDICIAL PROCEDURE: THE HISTORY OF DEVELOPMENT

The article deals with historical aspects of the introduction of the legal argumentation in Ukrainian judicial proceeding, defines main aims of its formation nowadays.

Keywords: legal argumentation, judicial proceeding, judicial rhetoric.

Матеріал надійшов 16.04.2012

УДК: 341.24; 323.1

Зверев Є. О.

ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ ПРИ ТЛУМАЧЕННІ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ

Статтю присвячено дослідженню питання тлумачення міжнародних договорів національними судами. Розглянуто основні світові теорії та підходи. Запропоновано власний алгоритм тлумачення міжнародних договорів національними судами.

Ключові слова: тлумачення, міжнародний договір, текстуалізм, теорія намірів, телеологічна теорія.

Міжнародні договори в переважній більшості світових держав розглядаються як джерело не тільки міжнародного, а й національного права. Тлумачення їх національними судами потребує врахування цілої низки важливих особливостей, які це джерело права має. Це питання є актуальним і для українських реалій.

Перша особливість – місце міжнародних договорів з-поміж джерел національного права. На території України це питання Конституцією України (зокрема ст. 9) чітко не врегульовано. Відповідна стаття відносить міжнародні договори до актів національного законодавства України, не вказуючи на їхнє місце в ієрархії українських нормативно-правових актів. Це питання уже досліджувалося раніше [1].

Такий підхід, за спогадами одного із розробників проекту української Конституції професора М. І. Козюбри, було обрано свідомо, однак не на етапі розробки Основного Закону України, де пріоритетність міжнародних договорів було зафіксовано, а вже на етапі його прийняття в парламенті [2]. Ця ситуація невизначеності створила проблему на теоретичному рівні, оскільки

прийнятими незадовго до прийняття Конституції України, а також у подальшому вже після набрання нею чинності законами України «Про міжнародні договори України» 1994 та 2004 років, передбачалося автоматичне надання пріоритету всім міжнародним договорам, згоду на обов'язковість яких було надано Верховною Радою України, над актами національного законодавства.

Таке положення вищезгаданих законів критикували дослідники, оскільки, відповідно до достатньо формалістичного підходу, може виникнути ситуація, коли акти національного законодавства (у формі закону України) можуть мати перевагу над міжнародними договорами, які ратифікуються в Україні також у формі закону України, а отже, є підстави застосовувати правило спеціальної норми [3].

Видається, що такий підхід має суттєвий недолік. Він не враховує, що українське національне право базується на цілій низці принципів, передбачених Конституцією України, які повинні бути рамками, за які не можуть виходити суди, здійснюючи тлумачення міжнародних договорів

у національному праві. Цей підхід також не означає автоматичного пріоритету норм міжнародних договорів над нормами національного законодавства, однак у переважній більшості випадків пріоритет все ж надаватиметься, як в силу принципу верховенства права, так і в силу небажання держави нести відповідальність за міжнародним правом, яка може настати в разі здійснення такого тлумачення, яке призведе до порушення міжнародних зобов'язань держави, однак буде легальним у рамках національної правової системи. Створена система, за якою в Україні немає норми про примат міжнародних договорів у Конституції України, а також немає ієрархії законів, за якою закону про міжнародні договори можна було надати вищої сили, що вплинуло б на статус його норми про примат міжнародних договорів над актами національного законодавства, призводить до необхідності суддям при тлумаченні міжнародних договорів знати всі тонкощі як національного, так і міжнародного права.

Друга особливість, яку слід враховувати під час тлумачення міжнародних договорів національному суду, – природа міжнародного договору. Це джерело права має подвійну природу. З одного боку міжнародні договори – це договори (угоди, контракти) між суверенними націями, а отже, вони засновуються на принципах приватного права. З іншого боку, міжнародні договори, введені в національну правову систему, набувають публічно-правових рис. Така подвійна їхня природа вимагає поєднання і способів їх тлумачення, які очевидно дещо відрізняються у публічному та приватному праві, особливо щодо відносин субординації та координації.

Таким чином, при тлумаченні міжнародних договорів національні суди повинні враховувати наведені вище дві особливості цього предмета тлумачення.

З-поміж наявних на сьогодні підходів до тлумачення (теорій, шкіл), які зокрема вже привертати нашу увагу раніше [4], виділяють три основні: текстуалізм, теорію намірів та телеологічну теорію (ціннісну теорію). Так, перша основою тлумачення вважає текст (як правило, писаний) і не сприймає, як правило, інші матеріали, пов'язані із предметом тлумачення. Друга, навпаки, основою тлумачення вважає наміри нормотворців і не приділяє значної уваги текстові, звертаючи більше уваги на підготовчі матеріали та подальшу практику застосування норми. Третя, основою ставить мету, задля якої було створено відповідну норму, а отже, дає можливість нормі жити «своїм життям», незважаючи на текст та наміри її творців. Кожна з цих теорій має свої переваги та недоліки, однак, очевидно, що жодна з них не є ідеальною, а отже, головним

мистецтвом тлумачення є правильне їх поєднання. Зокрема пропонують такий алгоритм тлумачення:

1. На першому етапі тлумачення норми міжнародного договору в національній системі права суддя повинен, перш за все, звернутися до договору як до креатури міжнародного права і намагатися здійснити його тлумачення за правилами тлумачення міжнародних договорів. Для цього слід застосувати положення статей 31–33 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, які чітко вказують, що для початку слід звернути увагу на текст договору. Якщо він зрозумілий і не викликає заперечень, то можна переходити до другого етапу. Якщо ж він є незрозумілим і/або призводить до абсурдного результату, то в такому випадку слід звернути увагу як на наміри сторін, так і на цілі, заради яких укладався відповідний міжнародний договір, а також з'ясувати яке місце і яку роль у договорі відіграє конкретна норма, яка тлумачиться. Для з'ясування цього слід звернутися до свідчень підготовчої роботи, свідчень подальшої практики, а також до авторитетних тлумачень, здійснених іншими суб'єктами (судами, міжнародними організаціями, вченими). Після цього отриманий результат слід перевірити на відповідність загальним принципам міжнародного права, які містяться у низці найпопулярніших міжнародних документів, з-поміж яких Статут ООН, Загальна декларація з прав людини, Міжнародні пакти про права людини та Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (для європейських держав, у тому числі й України). Здійснивши цю процедуру, суддя отримає тлумачення відповідної норми відповідно до міжнародного права. Після цього слід перейти до другого етапу.

2. На другому етапі суддя повинен забезпечити відповідність отриманого на першому етапі результату вимогам норм національного права. Перш за все він має перевірити, чи не суперечить отримане на першому етапі тлумачення публічному порядку відповідної держави, зокрема чи відповідає воно положенням Основного Закону відповідної держави. Потім, якщо конфлікту немає, також перевірити, чи не суперечить отримане тлумачення нормам іншого законодавства відповідної держави, встановивши перед цим місце відповідного міжнародного договору в національній правовій системі. Лише якщо всі ці етапи пройдено і тлумачення не призводить до абсурдного результату, його можна застосовувати на практиці в рішенні суду із відповідним обґрунтуванням (див. схему).

В тому ж випадку, якщо колізії виникатимуть уже між самими правилами тлумачення одного рівня, дослідники пропонують застосовувати

правила юридичної логіки та правило *lex specialis derogat legi generali* [5].

Звісно, наведений алгоритм не є ідеальним. Він складний у застосуванні і вимагає значних зусиль від суддів, яким доведеться бути обізнаними не тільки з усіма тонкощами національного

та міжнародного права, а й зі здобутками світової юридичної науки, що сьогодні в українських реаліях виглядає не надто реалістично. Однак якщо цей алгоритм буде застосовуватися хоча б судами вищих інстанцій під час розгляду особливо важливих справ – це вже буде непогано.

ТЛУМАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ

I етап

Тлумачення міжнародного договору відповідно до міжнародного права

1. Здійснити тлумачення тексту відповідної норми.
2. В разі отримання абсурдного чи незрозумілого результату – звернутися до матеріалів, які виражають наміри сторін (підготовчі матеріали, подальша практика застосування норми, якщо така є).
3. Обов'язково перевірити отримане тлумачення на відповідність загальновизнаним принципам і засадам міжнародного права, а також принципам і засадам, на яких базується відповідний міжнародний договір.

У разі виникнення проблем із тлумаченням на кожному з вищенаведених етапів варто звернутися до тлумачень відповідної норми, здійснених іншими суб'єктами (міжнародними судами, міжнародними організаціями, юристами-науковцями). Ці джерела є **додатковими**, тому виконання пункту 3 щодо результату обов'язкове.

ТЛУМАЧЕННЯ ЗА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ

II етап

Тлумачення міжнародного договору відповідно до національного права

1. Перевірити місце акта, що містить положення міжнародного договору в ієрархії національних актів.
2. Перевірити отримане на I етапі тлумачення на відповідність актам вищого рівня.
3. Обов'язково перевірити отримане тлумачення на відповідність Основному Закону держави, особливу увагу звернувши на принципи та засади існування відповідної держави. Це ті рамки, за які тлумачення не може виходити в жодному разі.

Якщо виникли проблеми із тлумаченням на кожному з вищенаведених етапів, варто звернутися до тлумачень відповідної норми, здійснених іншими суб'єктами (органом конституційної юрисдикції, судами, органами влади, юристами-науковцями). Ці джерела є **додатковими і на цьому етапі**, тому виконання пункту 3 щодо результату є обов'язковим і в цьому випадку.

Список літератури

1. Зверев Є. О. Міжнародний договір як джерело національного права / Є. О. Зверев // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – Т. 103. – 2010. – С. 41–44.
2. Козюбра М. І. Тенденції розвитку джерел права України в контексті європейських правоінтеграційних процесів / М. І. Козюбра // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – Т. 26. – 2004. – С. 4.
3. Шаповал В. М. Конституція і співвідношення національного та міжнародного права (порівняльний аналіз) / В. М. Шаповал / Юридична газета. – 2006. – № 10. – С. 4.
4. Зверев Є. О. Тлумачення міжнародних договорів у національному праві. Сучасні теорії та підходи / Є. О. Зверев // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – Т. 116. – 2011. – С. 35–37.
5. Трагнюк О. Національний суд і тлумачення міжнародних договорів [Електронний ресурс] / О. Трагнюк. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=215>. – Назва з екрана.

J. Zvieriev

THE ISSUES OF LEGAL ARGUMENTATION WITHIN THE INTERPRETATION OF INTERNATIONAL TREATIES BY NATIONAL COURTS: MAIN APPROACHES

The article is aimed at the research of the issue of the interpretation of international treaties by national courts. Overview of main theories and approaches is made. Author also proposes his own algorithm of the interpretation of international treaties by national courts.

Keywords: interpretation, international treaty, textualism, theory of aims, teleological theory.

Матеріал надійшов 11.05.2012